

TERUGPRATEN NAAR HET HEDEN: HET GEVEN VAN EEN STEM AAN TOEKOM- STIGE GENERATIES*

Introductie

Jullie zijn de toekomst! Om precies te zijn, jullie zijn naar 2060 gereisd. Je bent nog steeds dezelfde persoon en even oud als nu. Maar de wereld is veranderd. Nederland ziet er anders uit in 2060. Klimaatverandering heeft haar stempel op de omgeving gedrukt. De zeespiegel is sinds 2021 één meter gestegen en de gemiddelde temperatuur is met twee graden gestegen, met zachtere winters en hetere, drogere zomers. Ook is de totale populatie in Nederland gegroeid, van zeventien miljoen naar twintig miljoen. Om onze voeten droog te houden, de temperatuurstijging binnen de perken te houden en iedereen een dak boven het hoofd te bieden, moet er beleid worden gevoerd op de lange termijn. Op wonderlijke wijze hebben jullie de gelegenheid om beleidsmakers in 2021 te adviseren over hoe dat aan te pakken tot en met het jaar 2060. Hoe zorg je ervoor dat Nederland een land blijft waarin prettig en veilig te wonen valt?

Deze opening werkt ietwat bevreemdend, nietwaar? U dacht vast dat u in het verkeerde essay terecht was gekomen. Zoals je soms ook hebt als je de voorstukjes in de bioscoop verwacht met het hoofdprogramma. Maar niks is minder waar. U zit goed. Wat u hierboven las, is grotendeels overgenomen van een informatiesheet dat werd uitgedeeld aan deelnemers aan een zogenaamd *future design*-pilot. Het doel van de *future design*-methode is het mogelijk maken van een forum dat de mogelijke belangen van toekomstige generaties reflecteert.¹ We kunnen dit ook anders formuleren, bijvoorbeeld door te stellen dat *future design* de mogelijke perspectieven van denkbeeldige toekomstige generaties het heden inbrengt. Met dit essay bespreken we deze mogelijkheid en zodoende brengen we niet zomaar het perspectief van jongeren de bundel in, maar ook het mogelijke perspectief van toekomstige jongeren, kortom van degenen

* Voor vragen naar aanleiding van dit stuk, graag contact met toom@wrr.nl.

1. Hara, K., R. Yoshioka, M. Kuroda, S. Kurimoto & T. Saijo (2019), 'Reconciling intergenerational conflicts with imaginary future generations: Evidence from a participatory deliberation practice in a municipality in Japan', *Sustainability Science*, 14(6), 1605-1619.

2. Swart, R.J., P. Raskin & J. Robinson (2004), 'The problem of the future: sustainability science and scenario analysis', *Global environmental change*, 14(2), 137-146.
3. Quist, J., *Backcasting for a sustainable future: the impact after 10 years*, Delft: Eburon Uitgeverij BV 2007.
4. Grin, J., H. van de Graaf & R. Hoppe, *Technology assessment through interaction. A guide*, Den Haag: Rathenau Instituut 1997.
5. Gardiner, S.M. (2006), 'A perfect moral storm: Climate change, intergenerational ethics and the problem of moral corruption', *Environmental values*, 15(3), 397-413; Vladimirova, K. (2014), 'The Pure Intergenerational Problem and the UNESCO Decade of Education for Sustainable Development', *Ethics in Progress*, 5(1), 66-79; Nakagawa, Y., K. Kotani, M. Matsumoto & T. Saijo (2019), 'Intergenerational retrospective viewpoints and individual policy preferences for future: A deliberative experiment for forest management', *Futures*, 105, 40-53.
6. Meyer, L. (2021), 'Intergenerational Justice', *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, in: E.N. Zalta (ed.), geraadpleegd op 8 december 2021 van <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/justice-intergenerational>.

die nog niet zijn geboren. Daarmee spelen we ook een beetje met de thematiek van de bundel; we introduceren een rebelse blik op het perspectief, namelijk het onmogelijke perspectief waarin vanuit de toekomst *teruggepraat* wordt naar het heden. In het onderstaande bespreken we eerst het zogenaamde intergenerationele probleem. Daarna staan we stil bij toekomstige generaties en laten we zien hoe diverse nationale en internationale initiatieven proberen om de stem van toekomstige burgers in het heden te laten horen. Geïnspireerd door deze initiatieven en literatuur beschrijven we een *future design*-pilotproject dat wij in november 2021 organiseerden.

Intergenerationeel probleem

Nu is dit natuurlijk allemaal niet nieuw. Zo zijn er allerlei vormen van scenariostudies met hun veelal militaire en kapitalistische origine en metaforen.² Naast *forecasting* over hoe een toekomst eruit kan zien, is er ook *backcasting*, waarbij vanuit een al dan niet gewenste toekomst kan worden teruggedeneerd hoe die toekomst kan worden vermeden of juist gestimuleerd.³ Ook zijn er allerlei vormen van participatieve of deliberatieve *technology assessment*, waarbij de toekomst expliciet over het voetlicht wordt gebracht.⁴ Hoewel enorm belangrijk voor hedendaagse beleidsmakers, bieden scenario's en de vele vormen van *technology assessment* doorgaans maar weinig ruimte voor de inwoners van de toekomst en daarmee de volgende generaties. Dit probleem speelt ook in domeinen als politiek, beleid en economie. Die vormen houden wellicht wel rekening met de toekomst, maar vaak gaan de belangen, zorgen en wensen van kiezers, politici, burgers of consumenten – van hen die leven in het hier en nu – voor. De literatuur verwijst naar het intergenerationele probleem waarbij belangen van huidige en toekomstige generaties verschillen, en dat we die verschillen maar moeilijk kunnen oplossen door de temporele scheiding van de generaties.⁵ Denk maar aan de opwarming van de aarde en de klimaatverandering als gevolg daarvan. Er zit een kloof tussen oorzaak en gevolg: de broeikasgassen die wij nu uitstoten, zullen nog eeuwen in de atmosfeer hun verwarmende effect uitoefenen. Acties in het heden hebben daarmee gevolgen voor latere en toekomstige generaties, waardoor handelen in het nu een vraagstuk wordt over intergenerationele rechtvaardigheid.⁶ Maar precies die latere en toekomstige generaties horen we niet in het heden; zij hebben geen stem. Zogenaamde tijdrebellens trachten de belangen van toekomstige generaties duidelijk te maken door hun een stem te geven. Welke initiatieven en literatuur de intergenerationele rechtvaardigheid agenderen, bespreken we hieronder.

Toekomstige generaties

Er zijn veel goede startpunten om na te denken over toekomstige generaties en hun belangen. Eén manier om dat te doen wordt voorgesteld door filosoof Roman Krznaric, auteur van het boek

De goede voorouder, waarin de vraag centraal staat hoe wij goede voorouders kunnen zijn.⁷ Lukt het ons bijvoorbeeld om klimaatverandering te stoppen? Of gaat deze generatie het verpesten voor de generaties die na ons komen? In zijn boek stelt hij dat er nu ruim zeven miljard mensen op de planeet rondlopen, en dat, als je uitgaat van een gelijkblijvend geboortecijfer en een levensduur van de mensheid van 50.000 jaar, er nog 6750 miljard mensen na ons op de planeet rondlopen. In een recent interview in *NRC Handelsblad* zegt hij daarover:

‘We hebben de toekomst gekoloniseerd. We behandelen de aarde van toekomstige generaties als een stortplaats voor ons eigen ecologische afval, alsof er in de toekomst niemand woont. Terwijl het tegendeel waar is.’⁸

Nu is 50.000 jaar vooruitdenken inderdaad wat te veel gevraagd. Maar daarmee is vooruitdenken, en de belangen van de burgers van later beter in beeld brengen, niet overbodig en ook niet onmogelijk. Vooral als het zogenaamde ‘existentiële problemen’ betreft waardoor het leven, in dit geval van toekomstige generaties, letterlijk in het geding is.⁹ Zo’n existentieel probleem is de klimaatverandering. Het handelen van nu, en dan met name die maatregelen die erop gericht zijn de ergste klimaatveranderingen tegen te gaan, heeft grote gevolgen voor de toekomstige generaties. Hoe minder wij nu doen, hoe groter de problemen zullen zijn waarvoor toekomstige generaties zich gesteld zien. Juist door degenen die echt te maken krijgen met klimaatverandering een stem te geven in het nu, wordt duidelijk dat klimaatverandering niet zomaar een abstract gegeven is waarmee ze in de toekomst wel raad weten.

Initiatieven in Nederland

In Nederland zijn diverse organisaties bezig met de belangen van de toekomstige generaties. Een zo’n initiatief is het Lab toekomstige generaties, dat zich ervoor inzet om ‘het welzijn van toekomstige generaties mee te laten wegen bij belangrijke beslissingen. In Nederland en in de rest van de wereld.’¹⁰ Het Lab toekomstige generaties richt zich op de komende zeven generaties, en daarmee is de tijdshorizon van dit Lab tussen de 150 en 200 jaar. Het Lab zet zich in voor zowel de groene als de sociale kant (inclusiviteit) van duurzaamheid. Dit is onder andere zichtbaar in uitspraken op kwesties zoals De Waddenzee, Inclusief Onderwijs, Boeren en Landbouw. Deze kwesties zijn ingezet, omdat zij mede voldoen aan criteria zoals omschreven in de zogenaamde *Earth Charter*, een in 2000 geïnitieerde leidraad voor beleid en dagelijkse praktijk.

7. Krznaric, R., *De goede voorouder: Langetermijndenken voor een kortetermijnwereld*, Utrecht: VBK Media 2021.

8. Noort, W. van, ‘De tirannie van ons korte termijn denken’, *NRC Handelsblad*, 28 januari 2021.

9. Scheffer, T. & R. Schmidt, ‘Für eine multiparadigmatische Soziologie in Zeiten existentieller Probleme’, in: *Soziologie-Forum der Deutschen Gesellschaft für Soziologie* (No. 2, pp. 153-173), 2019.

10. Zie <https://labtoekomstigegeneraties.nl/over-labtq>.

Daarin staat onder andere:

‘Stel de rijke schatten en de schoonheid van de Aarde veilig voor de huidige en toekomstige generaties.

A. *Erken dat de handelingsvrijheid van iedere generatie wordt beperkt door de behoeften van toekomstige generaties.*

B. *Draag waarden, tradities en instituten die het langdurige floreren van de menselijke en ecologische gemeenschappen op Aarde ondersteunen, over aan toekomstige generaties.’¹¹*

Op de website van het Lab staan tal van doelen en initiatieven. Zo is er bijvoorbeeld een Waarnemend ombudsman voor toekomstige generaties en presenteren ze in een overzichtelijk document verschillende concepten en methodes die instellingen en andere geïnteresseerden kunnen gebruiken om het welzijn van toekomstige generaties in de belangrijke beslissingen van nu mee te laten wegen.¹²

Een tweede initiatief dat de belangen van toekomstige generaties inzichtelijk maakt, is het Ministerie van de toekomst. Het Ministerie problematiseert dat veel van de beleidsbeslissingen worden genomen met het oog op de korte termijn, en dat die termijn vaak correspondeert met de politieke cyclus van vier jaar.¹³ Het Ministerie stelt vervolgens de vraag hoe beleid vorm krijgt als je beslissingen over de toekomst van iedereen maakt, en daarbij periodes hanteert van 15, 45, 105 en 195 jaar. De methode die het Ministerie propageert, is het ‘plekberaad.’ Dit is een:

‘gesprek tussen mensen op een uitzichtrijke plek. Tijdens een plekberaad gaan mensen, of het nou een groep van 10 of 1000 is, met elkaar in gesprek over complexe, soms ook polariserende, onderwerpen. Ze creëren samen een visie over dat onderwerp voor hun lokale plek’.¹⁴

Zo’n beraad is op een verhoogde locatie. Een dergelijke plek is belangrijk, want het verbreedt letterlijk je horizon (je kijkt verder) en het zijn mogelijk de plekken die over 150 jaar nog boven de zeespiegel uitstijgen. Op die wijze wordt een plekberaad concreet: wat betekenen de ontwikkelingen voor de plek van het beraad?

Naast het Lab, de Ombudsman, de *Earth Charter* en het Ministerie zijn er nog meer initiatieven, bijvoorbeeld vanuit het maatschappelijk middenveld, de kunsten en de wetenschap.¹⁵ Omdat de Nederlandse initiatieven politieke slagkracht missen, worden de belangen van toekomstige generaties systematisch noch bindend over het voetlicht gebracht. De Nederlandse initiatieven hebben dus nog een flinke weg te gaan. Echter, dat het stem geven aan toekomstige generaties niet een papieren exercitie, utopie of waanbeeld is, laten

11. Zie <https://earthcharter.nl/het-earth-charter>.

12. Zie <https://labtoekomstigegeneraties.nl/wp-content/uploads/2020/12/NEEDERLANDS-Lab-TG-Future-Thinking-Toolkit-Definitive-version-.pdf>.

13. Zie www.ministerievandetoekomst.nl.

14. Zie www.ministerievandetoekomst.nl/wp-content/uploads/2021/09/Concept-plan-MvdT.pdf.

15. Helaas ontbreekt het ons aan ruimte om deze initiatieven te bespreken. Geïnteresseerden verwijzen wij naar de websites <https://tegentijd.nl> (bekend van onder andere wandelroutes door de geschiedenis), <https://toekomstverkiezing.nl> en www.uu.nl/en/research/urban-futures-studio/about.

voorbeelden in het buitenland zien. We bespreken hier daarom kort een aantal internationale voorbeelden.

Internationale initiatieven

De rechten van toekomstige generaties staan internationaal in de belangstelling. Zo zette secretaris-generaal Guterres van de Verenigde Naties in 2020 de rechten van toekomstige generaties op de agenda. Meer in het bijzonder liet Guterres weten dat mensenrechten niet alleen algemeen gelden en ondeelbaar zijn, maar ook dat mensenrechten en menselijke waardigheid elementair zijn bij het bepalen van beleid en ethiek voor de toekomst, inclusief intergenerationale rechtvaardigheid.¹⁶ Guterres plaatst de rechten van toekomstige generaties in de context van klimaatrechtvaardigheid en waarschuwt dat toekomstige generaties veel minder van hun mensenrechten zullen genieten, gegeven de klimaatcrisis, als we nu niet de maatregelen nemen om klimaatverandering te beperken. Dit terwijl mensenrechten algemeen gelden en dus ook voor de burgers van de toekomst. Hij zegt:

'The climate emergency threatens the rights and dignity not only of millions of people worldwide but also of people not yet born.'

Daarom stelt de secretaris-generaal acties voor die jongere en toekomstige generaties meer betrekken bij en in beleidsvoorstellen die hun toekomst beïnvloeden.¹⁷ Dit voornemen komt tot uitdrukking in een rapport waarin aangegeven wordt beter naar jongeren te luisteren, onder andere door de organisatie van een top over de toekomst in 2023, het borgen van langetermijndenken en het instellen van een gezant voor toekomstige generaties.¹⁸ Intussen kennen of kenden diverse landen geïnstitutionaliseerde bestuurlijke adviserende organen die speciaal zijn opgericht voor het veiligstellen dan wel naar voren brengen van de belangen van toekomstige generaties.¹⁹ Een selectie van initiatieven bespreken we kort.²⁰

Israël

Tussen 2002 en 2006 functioneerde in Israël de Commissie voor Toekomstige Generaties. Het doel van deze commissie was om in het parlement ruimte te scheppen voor het verbeelden van gewenste toekomstbeelden van hoe de Israëlische samenleving, economie en het milieu eruit zouden moeten zien.²¹ De commissie beschikte over de bevoegdheid om voorgestelde beleidsplannen te beoordelen op mogelijk negatieve effecten voor toekomstige generaties en op basis van die beoordeling een advies uit te brengen over het aanpassen

van het voorstel. Om deze beoordeling goed te kunnen uitvoeren, had de commissie toegang tot alle relevante documenten – in tegenstelling tot andere leden van het parlement, die vaak in beperkte mate documenten mochten inzien. Door op deze manier betrokken te zijn bij beleidsvoorstellen over de volle breedte – onderwijs, zorg, wetenschap, innovatie enzovoort – wilde de commissie zorgen voor bewustwording bij individuele parlementariërs en de mensen in de samenleving over het belang van het betrekken van toekomstige generaties in het huidige beleid. Of dit doel ook daadwerkelijk is behaald, is lastig te zeggen, omdat na één termijn de commissie weer werd opgeheven, voornamelijk omdat het Israëliëse Parlement, de Knesset, de commissie met een jaarlijks budget van € 1,5 miljoen te duur vond.²²

Hongarije

Hongarije kent een vergelijkbare situatie, waar in 2008 een parlementaire commissaris voor toekomstige generaties werd ingesteld voor een periode van zes jaar. De taak van de commissaris was het beschermen van het milieu en het constitutionele recht op een gezonde leefomgeving, specifiek vanuit de positie en belangen van toekomstige generaties.²³ Deze commissaris had de bevoegdheid om proactief te handelen, waardoor hij bepaalde beslissingen kon tegenhouden, bijvoorbeeld als die onomkeerbare schade zouden aanrichten aan het milieu.²⁴ De functie van de commissaris is echter afgeschaft; Hongarije kent sinds 2012 een Ombudsman die de belangen van toekomstige generaties moet vertegenwoordigen. Deze verandering heeft gevolgen voor de manier waarop toekomstige generaties worden vertegenwoordigd in het Hongaarse parlement; terwijl de commissaris juridische slagkracht had, heeft de Ombudsman dat niet. Zijn taken zijn beperkt tot het reageren op bestaande beleidsvoorstellen en het doen van voorstellen om toekomstige generaties te representeren, wat heeft geleid tot een verzwakking van de positie van toekomstige generaties in het Hongaarse parlement sinds 2012.²⁵

Wales

Een recenter voorbeeld is te vinden in Wales, waar ook een commissaris voor toekomstige generaties is ingesteld in 2016. Deze aanstelling vloeit voort uit de in 2015 aangenomen Well-being of Future Generations (Wales) Act, waarin een juridisch raamwerk is voorgesteld dat het welzijn van de inwoners van Wales op sociaal, economisch, milieu en cultureel gebied moet borgen.²⁶ Deze inbedding van de commissaris leidt ertoe dat publieke instituten de plicht hebben om de adviezen redelijkerwijs op te volgen.²⁷ Hiermee is in de wet expliciet verankerd dat duurzame ontwikkeling pas duurzaam is wanneer deze geen compromissen sluit voor toekomstige generaties. Men zou dit verder kunnen vertalen naar een bepaalde expliciet legale status die toekomstige generaties hiermee verkregen hebben.

16. 'Human rights and human dignity are critical to defining governance and ethics for the future, including inter-generational justice.' Zie www.un.org.sg/files/atoms/files/The_Highest_Aspiration_A_Call_To_Action_For_Human_Right_English.pdf.

17. Zie www.un.org.sg/files/atoms/files/The_Highest_Aspiration_A_Call_To_Action_For_Human_Right_English.pdf. Ook in Nederland is een dergelijk initiatief ontplooid door het SER Jongerenplatform, zie bijvoorbeeld het voorstel tot een zogenaamde generatietoets, www.ser.nl/nl/Publicaties/kansen-belemmeringen-jongeren.

18. United Nations, *Our Common Agenda – Report of the Secretary General*, New York 2021, geraadpleegd op 25 januari 2022 van www.un.org/en/content/common-agenda-report/assets/pdf/Common_Agenda_Report_English.pdf.

19. Inmiddels is er ook een Network of Institutions for Future Generations, zie: <https://futureroundtable.org/en/web/network-of-institutions-for-future-generations/welcome>.

20. In zijn boek benoemt Krznaric (2021: pp. 186 e.v.) elf verschillende geïnstitutionaliseerde initiatieven.

21. Shoham, S., *Future Intelligence*, Verlag Bertelsmann Stiftung 2011.

22. Alon, G. (2006), 'Bill Would Abolish Future Generations Commissioner', *Haaretz*, geraadpleegd op 8 december 2021 van www.haaretz.com/1.4927641.

23. Fülöp, S. (2010), 'Comprehensive Summary of the Report of the Hungarian Parliamentary Commissioner for Future Generations', *Parliamentary Commissioner for Future Generations*, geraadpleegd op 8 december 2021 van <http://jino.hu/en>; Jávör, B. & J. Rácz (eds.), *Do we owe them a future?: the opportunities of a representation for future generations in Europe*, Boedapest: Védjegylet 2006; Szabó, M. (2012), 'Changes in the Institutional Context of the Ombudsman System in the Republic of Hungary in 2012', *Beijing Law Review*, (3), 112-120.

24. Ambrusné, É.T. (2010), 'The Parliamentary Commissioner for Future Generations of Hungary and his Impact', *Intergenerational Justice Review*, (1).

25. Fülöp, S. (2010), 'Comprehensive Summary of the Report of the Hungarian Parliamentary Commissioner for Future Generations', *Parliamentary Commissioner for Future Generations*, geraadpleegd op 8 december 2021 van <http://jino.hu/en>.

26. National Assembly for Wales, Well being of future generations (Wales) act 2015; www.futuregenerations.wales/about-us/future-generations-act, geraadpleegd op 16 februari 2022.

27. Davies, H. (2017), 'The Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015 – A Step Change in the Legal Protection of the Interests of Future Generations?', *Journal of Environmental Law*, 29(1), 165-175.

Echter, het balanceren tussen de behoeften van huidige generaties en die van toekomstige generaties kan in de praktijk alsnog ongunstig uitpakken voor toekomstige generaties. Hiermee is het laatste woord over deze institutie die een stem biedt aan toekomstige generaties in beleid dus nog niet gezegd.

Japan

In tegenstelling tot bovengenoemde voorbeelden is er in Japan geen commissaris of andere bestuurlijke bevoegdheid aangesteld om de belangen van toekomstige generaties te behartigen in huidig beleid. In plaats daarvan is er een beleidsmechanisme ontwikkeld waarbij toekomstige generaties naar het heden worden gebracht door hen letterlijk een stem te geven in huidige onderhandelingsprocessen. Bij deze methode, genaamd *future design*, wordt een diverse groep bewoners en betrokkenen in tweeën gesplitst, waarbij de ene groep wordt gevraagd zich te verplaatsen in de toekomstige generatie en de andere groep in de huidige. Door het behandelen van een bepaald beleidsvraagstuk met beide groepen, wordt getracht de verschillende generationele belangen en visies te representeren.²⁸ *Future design* lijkt qua ontwerp op een burgerberaad, met dien verstande dat een denkbeeldige toekomstige generatie ook aanschuift. Met deze methode wordt getracht het bovengenoemde intergenerationale conflict te beslechten. Wel ligt er volgens de *future design*-onderzoekers nog een uitdaging om de methode op te schalen, zodat deze ook daadwerkelijk gebruikt kan worden in de besluitvorming op nationaal of lokaal niveau.²⁹ Het gaat dan bijvoorbeeld over vraagstukken rondom het selecteren van deelnemers en op welke manier zij verantwoordelijkheid dragen voor de uitkomsten van de methode.

De bovenstaande voorbeelden maken duidelijk dat de vertegenwoordiging van toekomstige generaties in huidige beleidsprocessen op verschillende manieren kan worden ingericht. Daar waar in Israël, Hongarije en Wales de focus ligt op de formele vertegenwoordiging van de toekomstige generaties in het parlement door het instellen van een commissaris of ombudsman, laat Japan zien *hoe* je daadwerkelijk een stem kunt geven aan de generaties die nog komen. Hier ligt de focus dus meer op de methodiek in plaats van op de institutionele inrichting en daarmee vormt de Japanse casus een mooi aanknopingspunt voor een verkenning voor hoe we ook in Nederland aan toekomstige generaties een stem kunnen geven.

28. Saijo, T. (2019), 'Future Design', *The Future of Economic Design*, 253-260.

29. Hara, K., R. Yoshioka, M. Kuroda, S. Kurimoto & T. Saijo (2019), 'Reconciling intergenerational conflicts with imaginary future generations: Evidence from a participatory deliberation practice in a municipality in Japan', *Sustainability Science*, 14(6), 1605-1619.

Een Nederlandse pilot met *future design*

Om te kijken of *future design* ook in Nederland werkt, hebben we een pilot georganiseerd. Deze vond plaats in november 2021 in Den Haag, waar een casus werd behandeld over wonen tegen de achtergrond van het veranderende klimaat, waarover zo meer.³⁰ Naast onze nieuwsgierigheid waren er twee argumenten om de pilot te organiseren. Ten eerste zijn we in het kader van ons WRR-adviesproject over de lange termijn van het klimaatbeleid geïnteresseerd in de vraag hoe je om kan gaan met langetermijnbelangen.³¹ In die context wilden we nadenken over de belangen en mogelijke rechten van het ongeboren leven.³² Ten tweede kunnen we de toekomst vormgeven – letterlijk *future design* – door tegelijkertijd de belangen van huidige en denkbeeldige toekomstige generaties in ogenschouw te nemen.³³

De acht deelnemers aan de pilot waren tussen de 20 en 50 jaar oud en hoog opgeleid. Zij kregen bij de start van de pilot allemaal dezelfde informatie over de casus, in dit geval de woningnood, en dat die opgelost moet worden binnen de context van klimaatverandering. Gegeven deze kaders én andere dilemma's moesten de deelnemers tot een oplossing komen, waarbij zij in twee groepjes werden opgedeeld: de ene groep verblijft in het hier en nu, de andere groep teletransporteerden we naar 2060 – zij blijven dezelfde persoon maar verkeren tijdelijk in een ander tijdperk. Om de temporele transitie te markeren, kreeg de denkbeeldige toekomstige generatie een verrekijker mee waarmee zij in staat waren terug te kijken vanuit 2060 naar 2021. Ook kregen zij de boodschap mee dat Nederland er niet meer hetzelfde uitziet als nu: het is gemiddeld twee graden warmer in Nederland, de zeespiegel is een meter gestegen en er wonen twintig miljoen mensen. Voor zowel de huidige als denkbeeldige toekomstige generatie was de opdracht: hoe zorg je ervoor dat mensen in 2060 prettig en veilig kunnen wonen in Nederland? Gegeven de beschikbare wetenschappelijke literatuur over *future design*, waar onze pilot op was gebaseerd, bestond het experiment uit drie sessies (zie tabel 1).

30. De pilot werd georganiseerd door Koen de Vette. Hij schreef een uitgebreid verslag over de pilot, de methode en de resultaten, zie: Vette, K. de, *Onderzoek future design: jongere en toekomstige generaties in de Nederlandse beleidscontext*, 9 december 2021, niet gepubliceerd.

31. Zie www.wrr.nl/adviesprojecten/klimaatbeleid.

32. Düwell, M., G. Bos & N. van Steenbergen, *Towards the ethics of a green future*, Taylor & Francis 2018.

33. Hara, K., R. Yoshioka, M. Kuroda, S. Kurimoto & T. Saijo (2019), 'Reconciling intergenerational conflicts with imaginary future generations: Evidence from a participatory deliberation practice in a municipality in Japan', *Sustainability Science*, 14(6), 1605-1619.

Tabel 1 Overzicht sessies *Future Design*-methode

Plenaire start, 30 minuten	Alle deelnemers bij elkaar, deelnemers worden ingedeeld in een generatie.	Kennismaking en introductie.
Sessie 1, 75 minuten	Generaties zijn apart.	Ieder groep formuleert 8 beleidsvoorstellen.
Pauze		De 2 lijsten met voorstellen worden samengevoegd.
Sessie 2, 40 minuten	Generaties zijn apart.	Uit de samengestelde lijst van ten minste 16 voorstellen kiest iedere generatie er 6. Vervolgens worden er 60 punten verdeeld over die 6 voorstellen. Woordvoerder wordt per groep aangewezen.
Pauze		
Sessie 3.1, 30 minuten	Generaties zijn samen.	De woordvoerders van beide generaties motiveren de keuzes van de geselecteerde beleidsvoorstellen en puntenverdeling.
Sessie 3.2, 15 minuten	Generaties zijn apart.	Naar aanleiding van motivatie beraadslagen de generaties over de selectie en puntenverdeling.
Sessie 3.3, 45 minuten	Generaties zijn samen.	Woordvoerders motiveren finale versie beleidsvoorstellen en puntenverdeling. Vervolgens gaan de beide generaties met elkaar in gesprek om tot consensus te komen.

Het waren een interessante ochtend en middag. De deelnemers werkten hard en serieus, en de methode zorgde ervoor dat de deelnemers en begeleiders wisten wat hun te doen stond. In de eerste sessie bespraken de twee generaties los van elkaar de woningnood, en zij kwamen al pratend tot een aantal voorstellen om die nood op te lossen. Maar wat die oplossing was, in welke richting dat werd gezocht, was totaal anders. We illustreren dit door van beide generaties het beleidsvoorstel met de meeste toebedeelde punten onder elkaar te zetten (zie tabel 2).

Tabel 2 Beleidsvoorstel met hoogste prioritering voor huidige en toekomstige generatie

	Aantal punten	Doel	Maatregel	Instrument
Huidige generatie	15	Minder belastende bouwmaterialen in 2030, 60%.	Stimuleren duurzame alternatieven voor cement, ontmoedigen van cementgebruik.	Compensatie voor alternatief en beprijzing van cementgebruik; toegevoegd door afvang en opslag.
Toekomstige generatie	15	Mitigatie en verbeterde infrastructuur.	Autovrije stadswijken, fiets als uitgangspunt van verkeer.	-

De verschillen tussen de twee voorstellen zijn typerend voor het soort oplossingen die de twee generaties opperden. De huidige generatie pakte problemen (CO₂-uitstoot bij productie van cement en beton) aan door maatregelen af te kondigen (stimuleren en belasten) en bedacht instrumenten (bijvoorbeeld afvang en opslag van CO₂). De toekomstige generatie bracht een ander perspectief in. Om reductie van uitstoot van broeikasgassen te verminderen werd de infrastructuur verbeterd om auto's te verdringen als primair vervoersmiddel ten gunste van de fiets. Dus in plaats van een focus op het probleem en technische en beleidsoplossingen daarvoor voor te stellen, richtte de toekomstige generatie zich op de inrichting van de samenleving met de vraag hoe *goed* te wonen. Bij hen geen CO₂-opslag, maar het leven zo inrichten dat het prettiger wordt, bijvoorbeeld door andere woon-werkverhoudingen mogelijk te maken en het landschap centraal te stellen. Maar door die andere perspectieven was het niet altijd gemakkelijk om elkaars voorstellen te begrijpen en op waarde te schatten. In tabel 3 staat evenwel schematisch weergegeven dat de posities en daarmee de waardering van de voorstellen steeds meer ruimte kregen.

Tabel 3 Verdeling door huidige en toekomstige generaties gedurende de verschillende sessies

	Huidige generatie		Denkbeeldige toekomstige generatie	
	Eigen voorstellen	Voorstellen toekomstige generatie	Eigen voorstellen	Voorstellen huidige generatie
Sessie 2	5 (48) *	1 (12)	5 (55)	1 (5)
	↓	↓	↓	↓
Sessie 3.2	5 (55)	1 (5)	4 (50)	2 (10)
	↓	↓	↓	↓
Uitkomst na sessie 3.3	3 (30)	3 (30)	3 (30)	3 (30)

* Lezen als: aantal beleidsvoorstellen (aantal toegekende punten)

Wat tijdens de pilot duidelijk naar voren kwam, is dat er steeds meer ruimte ontstond bij de twee generaties om voorstellen van de andere generatie te accepteren. Beide generaties droegen evenveel bij aan de uiteindelijke lijst. Maar dat de uitkomst (3-3 en 30-30) precies gelijk is, is geen bewijs – we horen het u denken – van water bij de wijn. Er is flink onderhandeld en goed naar elkaar geluisterd, door beide generaties. De fases van overleg, motivatie en deliberatie leidden tot meer begrip voor sommige voorstellen. Zo werden diverse voorstellen van de denkbeeldige toekomstige generatie door de huidige generatie aanvankelijk niet begrepen; anderzijds had de denkbeeldige toekomstige generatie een blinde vlek voor de problematiek waarvoor de huidige generatie zich gesteld ziet. Dankzij het overleg werden de verschillende belangen beter begrepen. Het intergenerationale conflict is hiermee waarschijnlijk nog niet beslecht maar in ieder geval wel bediscussieerd en daardoor minder groot geworden.

Future design lijkt qua ontwerp op een burgerberaad, met dien verstande dat een denkbeeldige toekomstige generatie ook aanschuift

Gebruik future design voor langetermijnbeleid

We vonden het een geslaagde pilot, temeer omdat het proces en de resultaten corresponderen met wat wij hebben gelezen in de *future design*-literatuur.³⁴ Daarmee is de vraag of we *future design* kunnen toepassen als methode om de belangen van denkbeeldige toekomstige generaties mee te nemen in beleid ook in Nederland een stap dichterbij gekomen. Alhoewel ook in ons land de in Japan gesignaleerde methodologische uitdagingen spelen, stellen wij vast dat *future design* zou kunnen werken in Nederland. Kortom, alle redenen om deze methode serieus voor ons land verder te verkennen en ter hand te nemen. Dus doe eens wat anders, en breng die toekomst in het nu. Laat je inspireren door de tijdrebellens.

34. Kamijo, Y., A. Komiya, N. Mifune & T. Saijo (2017), 'Negotiating with the future: Incorporating imaginary future generations into negotiations', *Sustainability science*, 12(3), 409-420; Nakagawa, Y., K. Hara & T. Saijo (2017), 'Becoming sympathetic to the needs of future generations: A phenomenological study of participation in future design workshops', *Research Institute for Future Design; Working paper SDES-2017-4; Kochi University of Technology: Kochi, Japan*; Hara, K., R. Yoshioka, M. Kuroda, S. Kurimoto & T. Saijo (2019), 'Reconciling intergenerational conflicts with imaginary future generations: Evidence from a participatory deliberation practice in a municipality in Japan', *Sustainability Science*, 14(6), 1605-1619.

Colofon

Naam Raad

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)

Samenstelling Raad

Prof. dr. mr. C.C.J.H. (Catrien) Bijleveld

Prof. dr. A.W.A. (Arnoud) Boot

Prof. dr. mr. M.A.P. (Mark) Bovens

Prof. dr. G.B.M. (Godfried) Engbersen

Prof. dr. S.J.M.H. (Suzanne) Hulscher

Prof. mr. J.E.J. (Corien) Prins (voorzitter)

Prof. dr. M. (Marianne) de Visser

Prof. dr. C.G. (Casper) de Vries

Prof. dr. F.W.A. (Frans) Brom (secretaris/directeur)

Auteurs

Koen de Vette (stagiair)

Drs. Elsenoor Wijlhuizen

Dr. Annick de Vries

Dr. Victor Toom

Voor vragen n.a.v. het essay

toom@wrr.nl

Raadpleging jongeren

Het essay is geschreven door Koen de Vette, stagiair bij de WRR. Het essay is gebaseerd op zijn experiment waarin een denkbeeldige toekomstige generatie een stem in het heden krijgt.

Contactgegevens Raad

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)

Buitenhof 34

2513 AH Den Haag

T +31 (0)70 356 4698

info@wrr.nl

www.wrr.nl

Twitter: [@WRRDenktank](https://twitter.com/WRRDenktank)

© Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Den Haag, 2022